

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/124/66-70>

Şəhriyar İbrahimli

Bakı Biznes Universiteti

magistrant

<https://orcid.org/0009-0008-7936-3379>

brahimlis@bk.ru

Turizm potensialının təhlili və qiymətləndirilməsi (Naxçıvan Muxtar Respublikası təmsalında)

Xülasə

Məqalədə Naxçıvan Muxtar Respublikasının turizm potensialı kompleks şəkildə təhlil edilir və regionun təbii, mədəni, tarixi, rekreasiya, ekoloji və sağlamlıq resursları qiymətləndirilir. Araşdırma Naxçıvanın əlverişli coğrafi mövqeyi, əlçatan nəqliyyat infrastrukturunu, zəngin landşaftları, mineral suları, sanatoriya kompleksləri, dini ziyarətgahları və çoxşaxəli mədəni irsi əsas turizm üstünlükləri kimi vurğulanır. Statistik məlumatlar regionda daxili və gəlmə turizmin dinamikasını göstərir. Bununla yanaşı, infrastruktur məhdudiyyətləri, resursların idarə olunmasında sistemslilik və marketing çatışmazlıqları mövcud problemlər kimi qeyd olunur. SWOT təhlili əsasında turizmin inkişaf imkanları və risklər müəyyənəşdirilir. Məqalədə həmçinin “2023–2027-ci illər Dövlət Proqramı”nın turizm sektoruna təsiri təhlil olunur və proqramın infrastrukturun müasirləşdirilməsi, sağlamlıq, ekoloji, dini və rəqəmsal turizmin təkmilləşdirilməsi baxımından region üçün geniş imkanlar yaratdığı nəticəsinə gəlinir.

Açar sözlər: *Naxçıvan Muxtar Respublikası, turizm potensialı, təbii resurslar, mədəni və tarixi irs, rekreasiya, ekoturizm, sağlamlıq turizmi, turizm infrastrukturunu, daxili turizm, gəlmə turizm, SWOT təhlili, dövlət proqramı, regional inkişaf, turizm strategiyası*

Shahriyar Ibrahimli

Baku Business University

Master's student

<https://orcid.org/0009-0008-7936-3379>

brahimlis@bk.ru

Analysis and Evaluation of Tourism Potential (The Case of the Nakhchivan Autonomous Republic)

Abstract

The article provides a comprehensive analysis of the tourism potential of the Nakhchivan Autonomous Republic and evaluates the region's natural, cultural, historical, recreational, ecological, and health-related resources. The study highlights Nakhchivan's advantageous geographical location, accessible transport infrastructure, diverse landscapes, mineral springs, sanatorium complexes, religious pilgrimage sites, and rich cultural heritage as its key tourism advantages. Statistical data demonstrate the dynamics of domestic and inbound tourism in the region. At the same time, infrastructure limitations, lack of systematic resource management, and insufficient marketing activities are identified as major challenges. Based on SWOT analysis, the study outlines the development opportunities and risks in the tourism sector. The article also examines the impact of the “State Program on the Socio-Economic Development of the Nakhchivan Autonomous Republic for 2023–2027” on tourism, concluding that the program creates significant opportunities for modernizing infrastructure and enhancing health, ecological, religious, and digital tourism in the region.

Keywords: *Nakhchivan Autonomous Republic, tourism potential, natural resources, cultural and historical heritage, recreational resources, ecotourism, health tourism, tourism infrastructure, domestic tourism, inbound tourism, SWOT analysis, state program, regional development, tourism strategy*

Giriş

Turizm sektoru müasir dövrdə regional inkişafın aparıcı sahələrindən biri hesab olunur. Azərbaycan üçün turizm qeyri-neft sektorunun diversifikasiyasında və iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsində prioritetdir. Naxçıvan Muxtar Respublikası zəngin təbii landşaftları, qədim mədəni və tarixi irsi, unikal coğrafi mövqeyi və sağlamlıq turizmi üçün əlverişli şəraiti ilə regionun turizm strategiyasında xüsusi rol oynayır. Lakin turizm infrastrukturunun məhdudluğu, resursların sistemli idarə olunmaması və marketing fəaliyyətinin yetərsizliyi potensialın tam reallaşmasına mane olur. Məqalənin məqsədi Naxçıvanın təbii, mədəni, tarixi, rekreasiya, sağlamlıq və ekoturizm resurslarını kompleks şəkildə təhlil edib qiymətləndirmək, həmçinin regionda turizmin inkişaf istiqamətlərini müəyyən etməkdir (Həsənov, 2012).

Tədqiqat

Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın qərb bölgəsində, Qafqazın cənub-qərb hissəsində yerləşir və təxminən 5 500 km² sahəyə malikdir. Region şimalda Şərur və Babək, şərqdə Ordubad, cənubda Şahbuz və Culfa rayonları ilə həmsərhəddir. Sərhəd bölgəsində yerləşməsi turizm üçün həm imkanlar, həm də çətinliklər yaradır; sərhəd və tranzit prosedurları turist axınını məhdudlaşdırır bilər, lakin strateji mövqeyi regional və beynəlxalq turizm layihələrində iştirak imkanlarını artırır. Naxçıvanın əlçatanlığı hava yolu, avtomobil yolları və sərhəd keçid məntəqələri vasitəsilə təmin olunur. Naxçıvan Beynəlxalq Hava Limanı və əsas magistral yollar turistlərin regiona daxil olması və rayonlararası hərəkətini asanlaşdırır. Turistlər üçün Naxçıvan şəhər turu, Əlinçə qalası və digər tarixi-mədəni obyektləri əhatə edən müxtəlif marşrutlar hazırlanmışdır. Həsən Əliyev adına Zəngəzur Milli Parkı və Şahbuz Dövlət Təbiət Qoruğu regionun populyar turizm məkanlarındanır (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2025).

Cədvəl 1. Naxçıvan Muxtar Respublikası daxili turizm - 2025-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında həyata keçirilmiş turizm səfərlərinin məqsədlər üzrə bölgüsü.

Cəmi	İşgüzar məqsəd	İstirahət məqsədi	Qohumlar, dostlara baş çəkmək məqsədi	Müalicə məqsədi	Dini ziyarət	Mağazalara baş çəkmək məqsədilə	Digər turizm məqsədilə
1153 286	74 682	335 777	557 507	90 251	27 024	41 518	26 527

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi (stat.gov.az)

Cədvəl 2. Naxçıvan Muxtar Respublikası gəlmə turizm - Yanvar-oktyabr aylarında turizm məqsədilə Azərbaycana səfər etmiş əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin keçirdiyi gecələmələrin yerləşmə vasitələri üzrə sayı.

Cəmi	Mehmanxana (hotel) və mehmanxana tipli obyektlərdə	Kirayə götürülmüş evlərdə	Qohumların və ya dostların evində	Özünə və ya ailə üzvlərinə məxsus mənzillərdə
71 463	1 586	4 541	33 598	31 738

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi (stat.gov.az)

Naxçıvanın iqlimi mülayim-quraq kontinental tipə malikdir; yay mövsümü isti və quraq, qış isə sərt keçir. Bu iqlim xüsusiyyətləri ekoturizm, yaylaq turizmi və sağlamlıq turizmi üçün əlverişli şərait yaradır. Mineral sular və sanatoriya mərkəzləri müalicə-turizm fəaliyyətini iqlim şəraiti ilə uzlaşdırır, turistlər üçün sabillik və rahatlıq təmin edir.

Naxçıvanın coğrafi mövqeyi, əlçatanlıq imkanları, iqlimi və zəngin təbii landşaftları regionun turizm potensialının əsasını təşkil edir və müxtəlif turizm sahələrinin inkişafı üçün əlverişli zəmin yaradır. Region zəngin təbii landşaftlara malikdir: dağlıq silsilələr (Zəngəzur, Ordubad), yaylaqlar, meşə massivləri və mineral sular turizmin müxtəlif növləri üçün baza rolunu oynayır. Bu resurslar həm daxili, həm də xarici turistlər üçün səyahət və istirahət imkanlarını artırır, ekoturizm və mədəni irs marşrutlarının formalaşmasına şərait yaradır (Qasımov, 2011).

Naxçıvan Muxtar Respublikasının təbii turizm resursları regionun əsas potensialını təşkil edir. Duzdağ və Batabat yaylağı, Ağrı dağının mənzərələri, eləcə də mineral sular və sanatoriya kompleksləri turistlər üçün mühüm cəlbəedici obyektlərdir. Bu resurslar ekoturizm, dağ turizmi və sağlamlıq turizmi üçün əlverişli şərait yaradır. Dağlıq və yaylaq ərazilər yürüş, ekskursiya və təbiət tədqiqatları üçün imkan təmin edir, mineral sular isə müalicə və reabilitasiya məqsədli turizmin inkişafını dəstəkləyir (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2025).

Muxtar Respublika həmçinin zəngin mədəni və tarixi irsə malikdir. Bu da regionun turizm potensialını gücləndirir. Naxçıvan şəhəri, Ordubad, Şərur, Şahbuz və Culfa rayonlarında yerləşən tarixi abidələr turistlər üçün əsas cəlbəedici obyektlərdir. Ümumilikdə bölgədə 1162 tarixi-mədəniyyət abidəsi qeydə alınmışdır. Bu abidələrin 58-i dünya əhəmiyyətli, 455-i ölkə əhəmiyyətli, 649-u isə yerli əhəmiyyətli statusa malikdir. Möminə Xatun türbəsi, Əlincəqala və Qarabağlar kompleksi regionun mədəni və tarixi irsini əks etdirən mühüm nümunələrdir. Bu obyektlər yalnız tarixi dəyər daşıyır, həm də mədəni turizmin inkişafına və yerli turist marşrutlarının formalaşmasına töhfə verir.

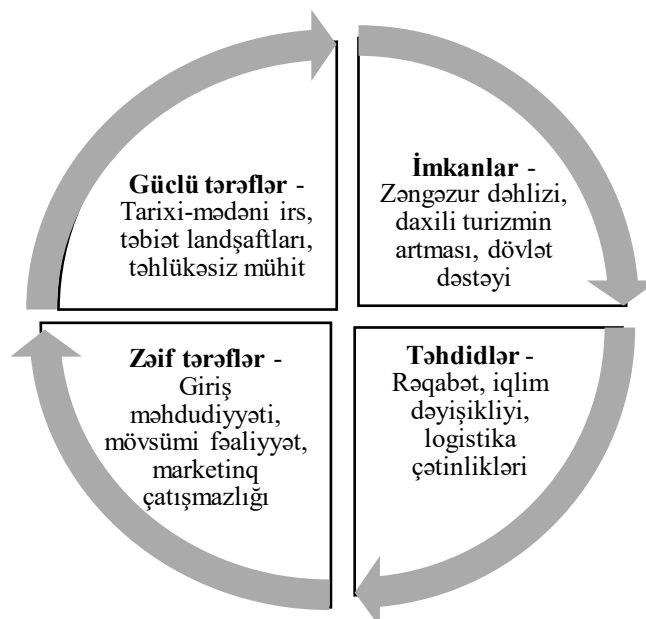
Naxçıvanın tarixi-mədəniyyət abidələri müxtəlif kateqoriyalara əhatə edir: arxeoloji abidələr – 663, memarlıq abidələri – 285, monumental sənət abidələri – 31, tarixi abidələr – 36, ziyarətgahlar – 140, təbiət abidələri – 7 (nakhchivan.preslib.az). Bu rəqəmlər Naxçıvanın minilliklər boyunca formalaşan mədəni irsinin necə zəngin və çoxşaxəli olduğunu göstərir. Regionun tarixi abidələri Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında mühüm rol oynamaqla yanaşı, həm də dünya miqyasında böyük elmi və mədəni əhəmiyyət daşıyır (Naxçıvanın tarixi-mədəni irsi və abidələri haqqında məlumat, 2025).

Naxçıvanın ən böyük potensiallarından biri də müalicəvi turizmdir. Analoqu olmayan Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzi və Badamlı Fizioterapiya Xəstəxanası, həmçinin Darıdağ arsenli su müalicəxanası yenidən qurularaq müasir səviyyədə fəaliyyət göstərir. Burada sağlamlıq və rekreasiya turizmi baxımından zəngin potensialı olan və regionun ən məşhur obyektlərindən biri Duzdağ Sanatoriya Kompleksi 2008-ci ildə istifadəyə verilmiş, həm müayinə, həm müalicə, həm də istirahət üçün geniş imkanlar yaradır və Azərbaycandan, eləcə də xarici ölkələrdən çox sayda turist qəbul edir. Duzdağ Sanatoriya Kompleksi tənəffüs və digər xəstəliklərin müalicəsi üçün unikal şərait yaradır. Bundan əlavə, müxtəlif sanatoriya və sağlamlıq bərpa müəssisələri turistlərə reabilitasiya və istirahət imkanları təqdim edir. Bu obyektlər regionda sağlamlıq turizminin inkişafına töhfə verir və turizm məhsullarının şaxələndirilməsində mühüm rol oynayır (Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzi, 2023).

Naxçıvan dini ziyarətgahları ilə də zəngindir. “Əshabi-Kəhf Ziyarətگاهی” Qurani-Kərimdə “Əl-Kəhf” surəsində bəhs olunan hadisə ilə əlaqələndirilir və minlərlə yerli və xarici turist tərəfindən ziyarət edilir. Nuh Peyğəmbərin Naxçıvan şəhərindəki türbəsi də bölgənin ən çox maraq doğuran ziyarətgahlardandır. Bu amillər Naxçıvanda etnik, inanc və ekoturizmin inkişafına geniş şərait yaradır (Naxçıvan Muxtar Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, 2025).

Naxçıvan Muxtar Respublikasında turizmin inkişafında alternativ növlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ekoturizm regionun təbii landşaftlarından səmərəli istifadəyə imkan verir və ekoloji maarifləndirməni təşviq edir. Qastronomiya turizmi yerli kulinariya ənənələrini təqdim edərək turistlərin mədəni təcrübəsini zənginləşdirir. Kənd turizmi kənd təsərrüfatı və yerli həyat tərzini yaxından tanımaq imkanı yaradır, ziyarət turizmi isə dini və tarixi məkanlara marağı artırır. Bu alternativ turizm növləri regionun turizm məhsullarını şaxələndirir və müxtəlif turist qruplarının cəlb olunmasına şərait yaradır (Naxçıvan Muxtar Respublikası Turizm Departamenti, 2024).

Bütün bu sadaladığımız amilləri ümumiləşdirərək Muxtar Respublikanın turizm potensialının mövcud vəziyyətini SWOT təhlili ilə sistemli şəkildə qiymətləndirə bilərik.

Beləliklə, SWOT təhlili Naxçıvanın turizm sektorunun güclü və zəif tərəflərini, həmçinin gələcək inkişaf imkanlarını və potensial təhdidlərini aydın şəkildə müəyyən etməyə imkan verir, strateji qərarların qəbuluna əsas yaradır (UNESCO, 2022).

Muxtar Respublikanın geniş turizm potensialını və bu potensialın iqtisadi inkişafda rolunu nəzərə alaraq Dövlət Proqramları çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təsdiq edilmiş *“Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023–2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı”**nın turizm sektorunun inkişafına təsirini dəyərləndirə bilərik (Qafarov, 2019).

Bu Proqram regionun iqtisadi, sosial və mədəni sahələrinin kompleks inkişafını hədəfləyir. Bu sənəd Muxtar Respublikanın turizm potensialının daha səmərəli dəyərləndirilməsi, turizm infrastrukturunun müasirləşdirilməsi və sektorda davamlı inkişafın təmin olunması baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Turizm infrastrukturunun yenilənməsi və genişləndirilməsi baxımından – proqramda nəzərdə tutulan infrastruktur layihələri — avtomobil yollarının bərpası və yenilərinin inşası, nəqliyyat-logistika imkanlarının təkmilləşdirilməsi, yaşayış məntəqələri arasında əlçatanlığın artırılması turizm zonasına çevrilə biləcək ərazilərin istifadəsini asanlaşdırır. İnfrastrukturun yaxşılaşdırılması turist axınının artması üçün əsas şərtlərdən biridir və bu proses regionun iqtisadi aktivliyinə bilavasitə təsir göstərir (Naxçıvan Regional Kitabxana Mərkəzi, t.s.).

Turizm obyektlərinin modernləşdirilməsi və yeni obyektlərin yaradılması baxımından – Proqram turizm sahəsinə investisiya cəlb olunmasını stimullaşdırmaqla yeni otellərin və istirahət mərkəzlərinin tikintisini, tarixi abidələrin bərpasını, turizm-informasiya mərkəzlərinin yaradılmasını, əyləncə komplekslərinin və sərgialtı məkanların təşkilini hədəfləyir. Sağlamlıq turizminin inkişafının dəstəklənməsi baxımından – Dövlət Proqramı Naxçıvanın təbii sağlamlıq məkanlarında müasir standartlara uyğun tibbi xidmətin təşkili, müalicə-profilaktika müəssisələrinin yenidən qurulması və yeni müalicə paketlərinin hazırlanması kimi tədbirlərlə sağlamlıq turizminə rəqabət üstünlüyü qazandırmağı hədəfləyir (Azərbaycan Turizm Bürosu, t.s.). Dini, ekoloji və mədəni turizmin təşviqi baxımından – Proqram çərçivəsində dini ziyarətgahların infrastruktur təminatı yaxşılaşdırılaraq daha geniş turist axınına xidmət etməsi nəzərdə tutulur. Bununla yanaşı, Zəngəzur Milli Parkı, Şahbuz Dövlət Təbiət Qoruğu, Batabat yaylağı kimi ərazilərdə ekoturizmin təşviqi regionun turizm müxtəlifliyini artıracaq. Bu tədbirlər Naxçıvanı həm mədəni, həm də təbiət turizmi baxımından cəlbedici məkana çevirir.

Rəqəmsal turizmin inkişafı və idarəetmənin təkmilləşdirilməsi baxımından – Proqram müasir rəqəmsal yanaşmaların turizm sahəsinə inteqrasiyasını nəzərdə tutur. Bu, elektron turizm xəritələrinin hazırlanması, mobil tətbiqlərin istifadəyə verilməsi, onlayn bələdçi xidmətlərinin yaradılması və turizm obyektləri haqqında məlumat bazalarının rəqəmsallaşdırılması deməkdir. Belə yanaşmalar

Naxçıvanın qlobal turizm məkanlarına integrasiyasını asanlaşdıracaq (Azərbaycan Dövlət Turizm Agentliyi, t.s.). Turizm sahəsində məşğulluğun artırılması baxımından – turizm obyektlərinin çoxalması və xidmət sektorunun genişlənməsi Muxtar Respublikada yeni iş yerlərinin açılmasına səbəb olacaq. Bu isə həm sosial rifahın yüksəlməsi, həm də yerli əhalinin turizm xidmətlərinə integrasiya edilməsi baxımından əhəmiyyətlidir.

Regionun beynəlxalq səviyyədə tanınması baxımından – Proqram Naxçıvanın beynəlxalq sərgilərdə, forumlarda və turizm tədbirlərində daha fəal təmsilini təşviq etməklə regionun turizm brendinin formalaşmasına və xarici turist axınının artmasına şərait yaradacaq (Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi, 2023).

Nəticə

Nəticə olaraq, Naxçıvan Muxtar Respublikasının turizm potensialı zəngin təbii, tarixi, mədəni və sağlamlıq resurslarına əsaslanır. Regionun əlverişli coğrafi mövqeyi, iqlim şəraiti, əlçatan nəqliyyat infrastrukturunu və çoxşaxəli turizm obyektləri daxili və gəlmə turistlərin cəlb olunması üçün geniş imkanlar yaradır. SWOT təhlili göstərir ki, turizmin inkişafında əsas güclü tərəflər zəngin resurs bazası və mədəni irs, zəif tərəflər isə infrastruktur məhdudiyyətləri və marketinq çatışmazlıqlarıdır. “2023–2027-ci illər Dövlət Proqramı” isə turizm infrastrukturunun müasirləşdirilməsi, sağlamlıq, ekoloji, dini və mədəni turizmin təşviqi, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və turizm sahəsində məşğulluğun artırılması vasitəsilə regionun turizm potensialının səmərəli istifadəsinə və davamlı inkişafına şərait yaradır. Bu isə Naxçıvanı həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə cəlbedici turizm mərkəzinə çevirir.

Ədəbiyyat

1. Həsənov, A. N. (2012). *Azərbaycanda regional turizmin inkişafı: problemlər, perspektivlər*. AVROPA Nəşriyyatı.
2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2025). *Gəlmə turizm üzrə statistik göstəricilər: Naxçıvan Muxtar Respublikası*.
3. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2025). *Naxçıvan Muxtar Respublikasında daxili turizm üzrə statistik məlumatlar*.
4. Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzi. (2023). *Müalicəvi turizm və sanatoriya xidmətləri haqqında məlumat*. Naxçıvan Duzdağ Kompleksi.
5. Qasimov, E. (2011). *Naxçıvan Muxtar Respublikası iqtisadiyyatının ərazi təşkili və inkişafının coğrafiyası* (Dərs vəsaiti). Təhsil Nəşriyyatı.
6. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi. (2023). *Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023–2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı*.
7. Naxçıvan Muxtar Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi. (2025). *Naxçıvanın tarixi-mədəni irsi və abidələri haqqında məlumat*.
8. Naxçıvan Muxtar Respublikası Turizm Departamenti. (2024). *Turizm marşrutları və infrastrukturunu üzrə hesabat*.
9. Qafarov, N. (2019). *Turizmin iqtisadiyyatı* (2-ci nəşr). Kooperasiya Nəşriyyatı.
10. Naxçıvan Regional Kitabxana Mərkəzi. (t.s.). *Naxçıvan haqqında məlumat*. <https://naxcivan.preslib.az>
11. UNESCO. (2022). *Dünya mədəni irsi siyahısında Azərbaycan abidələri*. UNESCO Rəsmi Sənədləri.
12. Azərbaycan Turizm Bürosu. (t.s.). *Rəsmi turizm məlumatları*. <https://ntourism.gov.az/>
13. Azərbaycan Dövlət Turizm Agentliyi. (t.s.). *Rəsmi turizm portalı*. <https://tourism.gov.az/>

Daxil oldu: 03.07.2025

Qəbul edildi: 12.10.2025